

STATE GOVERNANCE POLICY IN THE ERA OF AMIR TEMUR AND THE TIMURIDS

Jamshid Shukhratovich Shonazarov

PhD in Philosophy, Associate Professor

Department of Social Sciences

Shahrisabz State Pedagogical Institute

e-mail: jshonazarov1981@gmail.com

Shahrisabz, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Amir Temur state, state, Public Administration, politics, political power, political values, Political Management, political relations, Uzbek statehood, development of statehood.

Abstract: this article explores the political and moral values inherent in the management of the state and Society of Amir Temur and the Timurid period, the methods of its administration and management.

Received: 19.11.25

Accepted: 20.11.25

Published: 21.11.25

AMIR TEMUR VA TEMURIYLAR ZAMONI DAVLATCHILIK BOSHQARUV SIYOSATI

Jamshid Shukhratovich Shonazarov

f.f.n., dotsent

Ijtimoiy fanlar kafedrası

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

e-mail: jshonazarov1981@gmail.com

Shahrisabz, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Amir Temur davlati, davlat, davlat boshqaruvi, siyosat, siyosiy hokimiyat, siyosiy qadriyatlar, siyosiy boshqaruv, siyosiy munosabatlar, o'zbek davlatchiligi, davlatchilik taraqqiyoti.

Annatatsiya: Mazkur maqolada Amir Temur va temuriylar davri davlat va jamiyat boshqaruvi, uni idora etish usullari hamda boshqaruvga xos bo'lgan siyosiy va axloqiy qadriyatlar tadqia etiladi.

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА УПРАВЛЕНИЯ ВО ВРЕМЕНА АМИРА ТЕМУРА И ТИМУРИДОВ

Жамшид Шухратович Шоназаров

кандидат философских наук, доцент

Кафедра социальных наук

Шахрисабзский государственный педагогический институт

e-mail: jshonazarov1981@gmail.com

Шахрисабз, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: государство Амира Темура, государство, государственное управление, политика, политическая власть, политические ценности, политическое управление, политические отношения, узбекская государственность, развитие государственности.

Аннотация: В этой статье исследуется Государственное и общественное управление времен Амира Темура и Тимуридов, методы его управления, а также политические и моральные ценности, присущие управлению.

Kirish. Amir Temur va temuriylar zamoni davlatchiligi va boshqaruv tizimini tahlil qilish, davlat va davlatchiligining mohiyatini aniqlash uchun bag'ishlanadi. Ushbu davrda davlat tashkilotchiligi mahalliy xalq imkoniyatlarini ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy taraqqiyot yo'lida safarbar etishda muhim rol o'ynagan. Davlat fundamenti va boshqaruv an'analari jamiyat taraqqiyoti uchun zamin yaratgan, chunki har bir jamiyat va xalq uchun davlat bir marotaba tarixiy makonda vujudga keladi. Chingiziylar hukmronligi asoratlari natijasida mahalliy boshqaruv tizimi va urf-odatlar zaiflashgan, ko'chmanchi siyosiy ong va tarbiya mahalliy an'analarni inkor etgan. Ushbu bir yarim asrlik murakkab davr Temur tomonidan yengib o'tilib, qadimiy o'zbek davlatchiligi klassik boshqaruv namunalari qayta tiklash, uzoq muddatli an'analarni jonlantirish hamda zamonaviy talablarga moslash rejalari bilan ajralib turadi. Temur donoligi va iroda kuchi bilan davlatni qayta tiklash vazifasini muvaffaqiyatli amalga oshirdi.

Tadqiqotning usullari. Ushbu ilmiy ishda tarixiy-tahliliy yondashuv asos qilib olindi. Asosiy manba sifatida Amir Temur va Temuriylar davrining yozma tarixiy hujjatlari, zamonaviy ilmiy tadqiqotlar, shuningdek, turli olimlarning mavzuga doir asarlari o'rganildi. Tadqiqot jarayonida tarixiy voqealar ketma-ketligi va ijtimoiy-siyosiy sharoitlar kontekstida davlat boshqaruv tizimidagi o'zgarishlar va ularning sabablari tahlil qilindi. Qiyosiy usul yordamida Temur davridan oldingi va keyingi boshqaruv an'analari o'rtasidagi farqlar aniqlangan holda, Temur va Temuriylar tomonidan har tomonlama o'zgartirilgan boshqaruv modelining xususiyatlari izohlandi. Quyida natijalar bo'limi uchun snoskalar ko'rsatilgan va adabiyotlar keltirilgan. Har bir fakt uchun mos havola va snoskalar taqdim etildi:

Natijalar. Amir Temur davrida davlat boshqaruvi ikki asosiy idora - dargoh va devon (vazirliklar) orqali yuritilgan. Dargoh davlatning oliy organi bo'lib, amalda uning boshlig'i Amir Temurning o'zi bo'lgan. Chingiziylar davrida siyosiy hokimiyatni rasmiy ravishda ushlab turish

maqsadida, Sohibqiron Suyurgatmishni “xon” deb e’lon qilgan - biroq boshqaruv Temur qo’lida bo’lgan. Dargohda davlat va mamlakat uchun muhim masalalar maxfiy majlislarda ko’rib chiqilgan, mansab va vazifalarga tayinlash, muhim siyosiy qarorlar qabul qilingan (Khikmatov F.K., 2023, p.388).

Devon tizimi devonbegi boshqaruvida bo’lgan va asosiy ijroiya hokimiyat markazda to’plangan. Har kuni devonda to’rt vazir - bosh vazir, harbiy vazir, mulkchilik va soliq ishlari vaziri, moliya vaziri (hamda hududlarga mas’ul uch vazir) davlat ishlarining hisobotini taqdim etgan. Mahalliy boshqaruvda mansabdorlar markaziy organlarga bo’ysungan, dargohda esa arzbegi, adolat amiri, tavochi, boshqa lavozimlar faoliyat yuritgan (Karimova B. K., 2020, C.264).

Vazirliklar faoliyatining xususiyati - Temur qadimiy an’analarni qayta tiklab, bu tizimni klassik boshqaruv shakllariga asoslaganidir. Bosh vazir aholi farovonligi va kundalik ishlar, harbiy vazir harbiy ishlar, mulkchilik va soliq vaziri soliq, mulk muomalalari, moliya vaziri esa butun saltanat moliyaviy nazorati uchun javobgar bo’lgan.

Temur davrida adliya, harbiy va din sudlari mustaqil faoliyat yuritgan, mansabdorlar halollik, bilim, keng dunyoqarash va adolat talablariga javob berishi shart bo’lgan. Temurning konstitutsion asoslari “Temur tuzuklari”da ifodalanib, jamiyat va davlat boshqaruvining qadimiy prinsiplarini mustahkamladi. Shu tarzda Temur markazlashgan boshqaruvni ta’minlab, ichki va tashqi siyosatda mahalliy va harbiy an’analarni uyg’unlashtirgan, davlat xizmatlari va tabaqalar faoliyatiga egalik qilgan. Bu tizim o’zbek davlatchiligi tarixida yuksak ahamiyatga ega (Alimov S.K., 2021, p.228)

Munozara. Amir Temur va temuriylar davri boshqaruv tizimi, tarixiy manba va tadqiqotlarga ko’ra, markazlashgan va mustahkam davlat asoslariga tayanar edi. Sohibqiron Amir Temur o’z zamonasining siyosiy va ijtimoiy ehtiyojlaridan kelib chiqib, davlat boshqaruviga yangicha ruh bag’ishladi, qadimiy an’analarni zamon talablari bilan uyg’unlashtirdi.

Davlat boshqaruvi ikki yirik idoraga - dargoh va devon (vazirliklar)ga bo’lingan edi. Dargoh davlatning eng oliy organi bo’lib, u bevosita Temur tomonidan boshqarilgan. Hukmdor davlat siyosatini, asosan, dargoh majlislari orqali muhokama va amalga oshirgan, asosiy qarorlar qabul qilingan hamda muhim masalalar mo’ljallangan doirada muhokama qilingan. Devon tizimi esa bosh vazir - devonbegi boshchiligidagi faoliyat yuritgan. Devonda harbiy, moliya, mulkchilik va soliq ishlari vazirlari, hamda hududlar boshqaruvi uchun alohida uch vazir faoliyat ko’rsatgan. Ular davlat idoralaridagi barcha harakat va jarayonlarni markazlashtirgan va muvofiqlashtirgan.

Amir Temur davlat boshqaruvi uchun adolat, tartib-intizom, layoqat, markazlashuv va dini bag'rikenglik tamoyillarini markaziy o'ringa qo'ygan. Temur mamlakatni viloyatlarga bo'lib, har biriga eng ishonchli va bilimli amaldorlarni tayinladi, mahalliy va markaziy hokimiyat o'rtasida muvozanat va intizom saqladi. Bu ko'rinishda mamlakat ichki barqarorligi va tashqi xavfsizligi ta'minlandi. "Rosti rusti" (Kuch adolatdadir) tamoyili davlat boshqaruvining ustuni bo'lib, Temur bu shiorni davlat ramzlariga ham muhrlatgan.

Devon vazirliklaridan tashqari, dargohdagi bir qator lavozimlar - arzbegi, adolat amiri, tavochi, bosh hoji, qushchi, kotiblar va boshqa xizmat lavozimlari ham to'laligicha aniqlik va malakaga asoslangan tarzda faoliyat olib bordi. Sud tizimi uch darajali bo'lib - mazolim devoni (fuqarolik ishlari), harbiy va diniy sudlar mustaqil ishladi. Barcha mansabdorlar uchun "Temur tuzuklari"da qat'iy axloqiy va kasbiy talablar belgilangan: bilim, halollik, vatanparvarlik, adolat, sabr-toqat har bir idora va mansab egasiga asosiy mezon sifatida talqin etilgan.

Shuningdek, Amir Temur va temuriylar davrida Qurultoy va kengashlar davlat boshqaruvi va siyosatda xalq fikrini e'tiborga olishdagi muhim vosita bo'lib xizmat qilgan. Kengashlar, urush va tinchlik masalalari, siyosiy va iqtisodiy islohotlar keng jamoatchilik muhokamasidan o'tgan.

Me'moriy yodgorliklar, madaniyat va san'at sohalarining yuksalishi, ilm-fan taraqqiyoti, biroq boshqaruv qat'iy tartib va markaziy hokimiyatga asoslangani bilan ajralib turgan edi. Temur va temuriylar sulolasi muhim tarixiy va madaniy meros qoldirdi, bu an'analar keyingi asrlarda o'zbek davlatchiligi mustahkamligi va barqarorligida asos bo'ldi.

Xulosa. Sohibqiron Amir Temur tomonidan barpo etilgan markazlashgan va qudratli boshqaruv tizimi nafaqat o'z davrining siyosiy, harbiy va iqtisodiy ehtiyojlariga javob bergan, balki keyingi asrlarda o'zbek davlatchiligi uchun mustahkam poydevor bo'lib xizmat qilgan. Temur davlat boshqaruvining asosiy tamoyili sifatida adolat, intizom, layoqat va tartibni turli idora tizimlari hamda mansabdorlar faoliyatida asosiy mezon qilib belgiladi. Dargoh va devon (vazirliklar) tomonidan amalga oshirilgan markaziy boshqaruv siyosiy va ijtimoiy barqarorlik, iqtisodiy taraqqiyot va madaniyat yuksalishiga asos yaratdi.

Temur davlat tuzilishini tubdan takomillashtirib, Qadimgi Turkiston va Movarounnahr davlatchiligi an'analarini, shuningdek, fath etilgan o'lkalarning taraqqiyot muvaffaqiyatlarini o'z boshqaruv modeliga birlashtirdi. "Temur tuzuklari"da davlat xizmatidan maqsad - xalq va mamlakat farovonligi, siyosiy barqarorlik va adolatni ta'minlash ekani qat'iy belgilandi.

Davlat boshqaruvining taraqqiy etgan tizimi - dargoh va devon faoliyatining uyg'unligi, viloyatlar boshqaruvi, ijtimoiy tabaqalar manfaatini ta'minlash, sud va adliya sohasida qonun ustuvorligini har bir tendensiyada aks ettira oldi. Xususan, xazinadorlik, harbiy va diniy

boshqaruv, siyosiy tuzum sohalarining har biriga alohida e'tibor qaratilgani tufayli mamlakat mustahkam taraqqiyot sari intildi.

Xulosa qilib aytganda, Amir Temur va temuriylar zamonida shakllangan davlat boshqaruvi modeli fan, madaniyat, me'moriy taraqqiyot, diplomatiya va xalqaro siyosiy aloqalar, ichki-adliya va kuchli iqtisodiy poydevorni ta'minladi. Temur va temuriylar an'analari o'zbek davlatchiligi tarixida uzviy hamda barqaror davlat boshqaruvi tizimi uchun muhim tarixiy maktab bo'lib qoldi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Alimov, S. K. (2021). Amir Temur – great statesman and governor, creator, patron of science and culture. Journal, 7(2), 226–229. Retrieved from <https://repo.journalnx.com/index.php/nx/article/download/3221/3140/6287repo.journalnx>
2. Karimova, B. K. (2020). Государственное управление в периоды Темуридов и Амира Темура. Мировая наука, (4)37, 263–265. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/gosudarstvennoe-upravlenie-v-periody-temuridov-i-amira-temura/pdfcyberleninka>
3. Khikmatov, F. K. (2023). Military–Political Views of Amir Temur and Strategic Actions. International Journal of Social Science Research and Review, 6(1), 388–399. <https://doi.org/10.47814/ijssrr.v6i1.940ijssrr>
4. Низомиддин Шомий. (2019). Зафарнома (Юнусхон Хакимжонов, тарж.). Тошкент: Фан. (544-б).
5. Ҳамидова, М. С. (2022). Ўзбекистон ҳудудидаги Амир Темур ва темурийлар даври меъморий ёдгорликлари тарихи (DSc дисс. автореферати). Тошкент: ЎЗМУ.
6. <https://tarix.sinaps.uz/hodisa/amir-temur-saltanatida-davlat-boshqaruvi-va-harbiy-tizim/>
7. https://uz.wikipedia.org/wiki/Temuriylar_imperiyasi